

Riigikogu kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 87

Tallinn, Toompea

Esmaspäev, 20. jaanuar 2025

Algus 11.00, lõpp 13.00

Juhataja: Heljo Pikhof (esimees)

Protokollija: Merje Noorlind (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Vadim Belobrovstsev, Helle-Moonika Helme, Mario Kadastik (Signe Kivi asendusliige), Liina Kersna, Tõnis Lukas, Margit Sutrop, Kadri Tali, Tanel Tein

Komisjoni ametnikud: Carina Rikart (nõunik-sekretariaadijuhataja), Kristel Soodla (nõunik)

Kutsutud: Haridus- ja Teadusminister Kristina Kallas (2.-5. päevakorrapunkt);

Haridus- ja Teadusministeeriumi teadus- ja arendustegevuse ning kõrg- ja kutsehariduse poliitika asekancler Renno Veinthal, teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna nõunik Mariann Saaliste, õigus- ja personalipoliitika osakonna õigusnõunik Kirke Treial, teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna nõunik Kairi Värvi ning Majandus- ja

Kommunikatsiooniministeeriumi innovatsiooni ja tehnoloogia osakonna arendusvaldkonna juht Mikk Vahtrus (3. päevakorrapunkt);

Haridus- ja Teadusministeeriumi kõrghariduspoliitika ja elukestva õppe osakonna kõrghariduse valdkonna juht Kristi Raudmäe ning peaekspert Hemminki Otsstavel, õigus- ja personalipoliitika osakonna õigusloome valdkonna õigusnõunik Maarja-Liisa Vahi ning Eesti Üliõpilaskondade Liidu esindajad Katariina Järve, Lennart Mathias Männik, Arleen Rillo, Riin Suuster, Kärt Kaasik-Aaslav, Helerin Rückenber, Hendrik Rossar, Renar Kihho, Enlil Sonn (4. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Haridus- ja teadusministri ülevaade Haridus- ja Teadusministeeriumi 2025. aasta tööplaanist
3. Vabariigi Valitsuse algatatud Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu (554 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Kollektiivne pöördumine "Tasuta kõrghariduse säilitamine"
5. Kõrghariduse seaduse ning õppetoetuste ja õppelaenu seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse tutvustamine
6. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Riigikogu kultuurikomisjoni nädala (20.01.2025-24.01.2025) töökava

Komisjoni istung esmaspäev, 20.01.2025 kell 11.00

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Haridus- ja teadusministri ülevaade Haridus- ja Teadusministeeriumi 2025. aasta tööplaanist
3. Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu (554 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Kollektiivne pöördumine "Tasuta kõrghariduse säilitamine"
5. Kõrgharidusseaduse ning õppetoetuste ja õppelaenu seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse tutvustamine
6. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 21.01.2025 kell 14.00

1. Kutseseaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse tutvustamine
2. Eesti Keskerakonna fraktsiooni esitatud Riigikogu otsuse "Ettepaneku tegemine Vabariigi Valitsusele viia läbi noorte sotsiaalmeedia kasutamise mõju analüüs" eelnõu (550 OE)
3. Info ja muud küsimused

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Vadim Belobrovtsev, Mario Kadastik, Liina Kersna, Heljo Pikhof, Kadri Tali, Tanel Tein).

2. Haridus- ja teadusministri ülevaade Haridus- ja Teadusministeeriumi 2025. aasta tööplaanist

Heljo Pikhof avas päevakorrapunkti arutelu.

Kristina Kallas tutvustas komisjonile Haridus- ja Teadusministeeriumi 2025. aasta tegevusi (lisa 1).

Minister tutvustas ka kooskõlastusringil oleva põhikooli- ja gümnaasiumisaduse (PGS) muudatusi. Üheks muudatuseks on õpetajate karjäärimudeli sisseviimine. Koolijuhtide atesteerimissüsteemi kehtestamise puhul on jõutud koolijuhtidega kokkuleppele, kuidas käib atesteerimiskomisjoni moodustamine ning millise kava ja metoodika alusel hinnatakse atesteerimissüsteemis olevaid koolijuhte. Minister sõnas, et loodetavasti jõuavad muudatused Riigikogu menetlusse märtsi alguses. Õpetajate kvalifikatsiooninõuete osas on plaanis kaks muudatust. Esiteks, doktorikraadiga inimene on koolis automaatselt kvalifikatsioonile vastav õpetaja tingimusega, et läbida tulevad aluspedagoogilised kursused. Teine muudatus puudutab inimesi, kes on õpetajakutse omandanud enne 2013. aastat. Soov on tuua nad tagasi kvalifikatsioonile vastavateks õpetajateks. Kui inimene ei ole varem koolis töötanud, siis tuleb tal läbida mingis mahus mikro kvalifikatsiooniõpe.

Ministri sõnul on tehisaru (AI) õppesse toomine üks AI nõukogu algatus, mida on lähitulevikus plaanis tutvustada ka kultuurikomisjonile.

Liina Kersna viitas PGS muudatustele ning küsis, kui palju läheb maksma kohalikele omavalitsustele õpetajate karjäärimudeli ja koolijuhtide atesteerimissüsteemi rakendamine. Kersna viitas Riigikohtu lahenditele, et kui riik paneb kohalikele omavalitsustele lisaülesandeid, siis tuleb tagada ka rahastus.

Kristina Kallas vastas, et tal ei ole kaasas atesteerimissüsteemi arvutust. Minister selgitas, et diferentseerimisfondi tõstmine 4 protsendini sisaldab ka õpetajate karjäärimudeli rakendamiskulusid. Meister- ja vanemõpetajate palkade väljamaksmiseks läheb vähem kui 3 protsenti ning ülejäänud raha on karjäärimudeli ülesehitamiseks ning kulude katmiseks.

Liina Kersna avaldas arvamust, et kõnealuse eelnõu võiks võtta vastu koos riigieelarvega, mis annab kindluse, et vajalik raha on eelarves ka olemas.

Kristina Kallas nõustus ning lisan, et karjäärimudel koos atesteerimissüsteemiga peab tööle

hakkama 2026. aasta 1. jaanuarist ning riigieelarvelised kokkulepped tehakse juba eelneva aasta septembris.

Tõnis Lukas viitas õppimiskohustuse kehtestamise seadusele, mille sees on ka täiskasvanutele tasuta õppe sisseviimine. Lukas küsis, mille alusel saavad kutsekoolid kuulutada välja vastuvõtu ning küsida õppemaksu, kui seadus ei ole selleks ajaks veel jõustunud.

Lisaks soovis Lukas teada, milline on lasteaiaõpetajate assistentide keelenõue.

Kristina Kallas sõnas, et saadab komisjonile kutsekoolidele saadetud koolitustellimuse sõnastuse kirjalikult.

Minister vastas, et alushariduse seaduses ei ole küsija poolt nimetatud staatust. On olemas õpetaja, õpetaja abi ning muud töötajad, kes ei ole pedagoogilist kasvatustööd tegevad inimesed. Juhul kui assistent teeb rühmas ka pedagoogilist kasvatustööd, siis peab ta rääkima eesti keeles.

Tõnis Lukas juhtis tähelepanu asjaolule, et omavalitsused ei jälgi klassis olevate õpilaste erinevat keeletaset ning on lubanud eestikeelsetesse klassidesse ka eesti keele oskusega õpilasi. Õpetaja kogu tähelepanu ei saa minna keeleoskamatu õpilasega tegelemisele. Lukas küsis, kas on välja antud juhend, et õpilasi peab rühmitama erineva keeleoskuse taseme järgi. Lisaks soovis Lukas teada, millal jõuab Riigikogu menetlusse keeleseadus ning mis on saanud taksojuhtide ja kullerite keelenõudest.

Kristina Kallas vastas, et keeleseadus on läbinud kooskõlastusringi. Üleval on kaks teemat: viipekeeke staatus ning Lõuna-Eesti murdekeelte staatus küsimus. Minister avaldas lootust, et eelnõu jõuab Riigikogu menetlusse veebruarikuu jooksul. Taksojuhtide ja kullerite keelenõue on olnud kogu aeg üleval ja küsimus on järelevalves. Minister lisas, et jätkuvalt on kõige suurem murekoht teenindussektor (restoranid ja hotellid), kus inimesed ei saa enam eestikeelset teenindust. Selles sektoris on vaja tõhustada järelevalvet ning suurendada sunniraha.

Minister sõnas, et õpperühmade moodustamise osas küsijaga sama meelt. Klasse ei saa komplekteerida selliselt, et mitte eesti keelt valdavate laste hulk on suur. Omavalitsustele on saadetud ka vastav juhend. Õppetöö ei tohi kannatada. Näiteks Tallinn monitoorib ise, mis klassides toimub. Narva ja Kohtla-Järve tekitavad jätkuvalt muret ning Haridus- ja Teadusministeerium läheb sinna teisel poolaastal järelevalvet tegema.

Margit Sutrop avaldas arvamust, et järelevalvet tuleb teha ka eestikeelsetes koolides, kuhu tuleb samuti piisava keeleoskusega lapsi. Sutrop küsis, kas ministeeriumil on olemas vastavad andmed ning kas on plaanis viia järelevalvet läbi ka nõ eestikeelsetes koolides.

Sutrop küsis, kas ministeerium on planeerinud näiteks kommunikatsiooni või motivatsioonipaketti, et tuua kooli tagasi kutsega õpetajaid.

Kristina Kallas vastas, et kõik andmed õpilaste kohta on kohalikul omavalitsusel, kes komplekteerib klasse koos koolipidajaga. Ministri sõnul on see probleem vaid Tallinnas, kus on tegemist üleüldise eestikeelsete koolide ülerahvastatusega. Ida-Virumaal on juba ammu välja töötatud süsteemid klasside komplekteerimiseks. Tallinn peab liikuma lahenduse poole, kuidas tekitada juurde klassikomplekte.

Minister vastas, et spetsiifilist õpetajate kooli meelitamise programmi loodud ei ole. Tööturul on üle 3000 inimese, kellel on tänastele reeglitele vastav õpetajakutse. Peamine põhjus, miks need inimesed ei tööta koolis, on konkurentsivõime palk. Minister avaldas arvamust, et õpetajate palka tuleb diferentseerida ainete järgi. Näiteks matemaatika- ja venekeele õpetaja tööturuväärtus on rahaliselt erinev.

Helle-Moonika Helme sõnas, et näiteks eestikeelsed kaubanduslikud teadaanded ja reklaamid on ühtlasi väga hea eesti keele õpe. Helme pidas oluliseks, et õpperühmad koolides ja lasteaedades tuleb komplekteerida keeleoskuse järgi.

Kristina Kallas sõnas, et erineva keeletasemega laste ühe rühma õppima panemine on pedagoogiliselt vale ning ei vii eesmärkideni. Aga koduse keele järgi ei saa õpilasi komplekteerida, kuna see diskrimineerib neid venekeelsetest kodudest pärit noori, kes on käinud eestikeelses lastaias ning oskavad eesti keelt väga hästi.

Tanel Tein küsis, milline on riigi võimekus ja sammud Narvas keeleõppe korrastamiseks.

Kristina Kallas vastas, et tavaliselt on tehtud järelevalvet õpetajate keeleoskuse osas ning määratud neile vajadusel sunniraha. See tähenda, et õpetaja vastutab ja on järelevalve ees justkui üksi. Nüüd minnakse tegema järelevalvet, mis puudutab lisaks õpetajale ka koolipidajat. Kui koolipidaja ei täida seadust, siis on esimene samm ettekirjutus ja sunniraha määramine koolipidajale. Kõige tugevam samm on koolitusloa kehtetuks tunnistamine, kui kool ei järgi seadusi.

Heljo Pikhof tänas ministrit ülevaate eest.

3. Vabariigi Valitsuse algatatud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu (554 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Heljo Pikhof avas päevakorrapunkti arutelu ning andis eelnõu tutvustamiseks sõna ministrile.

Kristina Kallas sõnas sissejuhatuses, et uue seaduse (TAIKS) ettevalmistus sai alguse juba 2020. aastal ning möödunud nelja aasta jooksul on seda põhjalikult arutatud. Peamine ajend seaduse muutmiseks on asjaolu, et teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korraldus peab olema ühes õiguslikus ruumis, mitte tükkidena erinevates kohtades.

Minister selgitas, et eelnõu koosneb seitsmest peatükist. Esimene peatükk sätestab üldsätted.

Teine peatükk koosneb teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni riiklikust korraldamisest, kus sätestatakse erinevate osapoolte rollid. Olulise muudatusena on Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi vastutus, kelle roll oli varasemalt kordi väiksem. Teadus- ja Arendusnõukogu (TAN) töölauale jõuab innovatsioonipoliitika selgemalt ning nõukogu uueks nimeks saab teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonipoliitika nõukogu (TAIP). Peaminister on koostamas uut koosseisu, kus on innovatsioonipoliitika jõuõlg on oluliselt tugevam kui senisel nõukogul.

Minister tõi välja, et Haridus- ja Teadusministeeriumi ülesannete hulka lisatakse ka teaduseetika valdkond.

Kolmas peatükk keskendub teadus- ja arendustegevuse välishindamise regulatsioonile, millega hinnatakse kogu valdkonna toimimist ja täpsustatakse evalveeritud asutuste ülesandeid ja kohustusi.

Neljas peatükk keskendub rahastamisele ehk teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni terviküsteemi rahastamisele, kus on peamiselt viis rahastuse instrumenti.

Viies peatükk reguleerib teaduseetika korraldust, mis on mastaapne regulatsioon.

Kuuendas peatükis sätestatakse järelevalve ning üldised alused teadus- ja arendustegevuse innovatsiooni korralduse üle.

Seitsmes peatükk sätestab rakendussätteid, mida on suur hulk.

Mario Kadastik juhtis tähelepanu, et tegevustoetuse osakaalud on delegeeritud määruksesse, mis peaksid olema põhiseadusest tulenevalt hoopis seaduses. Tulemusnäidikute sisu peaks

samuti olema kirjeldatud seaduse tasandil. Hetkel on see eelnõus väga üldsõnaline. Määruse tasemele saab delegeerida vaid selle osakaalud.

Kadastik tõi välja eelnõu § 21 lõike 12. Selles on öeldud, et raha eraldatakse lepinguga, aga pole täpsustatud, millise lepinguga, mis on selle lepingu sisu või kuidas sinna jõutakse.

Kadastiku sõnul tuleks aluseks võtta asutustega sõlmitavad halduslepingud, kust saab üle tuua vastavad protseduurid ja rakendussätted.

Kadastik juhtis tähelepanu, et võrreldes teadus- ja arendustegevuse korralduse seadusega (§ 18), ei ole eelnõus kirjeldatud infrastruktuuri kulude katmist, e see element on kadunud.

Kadastik tegi ettepaneku tuua ühe punktina välja, et need infrastruktuuritoetused, mida ei ole kaetud muude toetustega, saaks kaetud. Näiteks ülikoolide puhul on see kõrgharidusseaduses muude tegevuste all. 2019. aastal toodi teadus- ja arendustegevuse korralduse seadusesse 85 protsendi garantii, et tagada teadusasutustele finantsiline jätkusuutlikkus. Kui teadusasutuse rahastus peaks tulenevalt uurimistoetustest ja muudest otsustest kukkuma järsult alla 80 protsendi, siis peaks olema võimalus leida lisameetmed ja -tingimused, et aidata teadusasutusel tekkinud olukorda üle elada. Kadastiku ettepaneku kohaselt peaks selle seadusesse tagasi tooma.

Kristina Kallase sõnul on soov liikuda uue seadusega sellise rahastussüsteemi poole, et võtta ära spetsiifilised sildid. Minister lisas, et ei toeta seadusesse nõ karbiraha kirjutamist, kuna tegemist on üldise investeringuvõimekusega. See on seotud nii kõrghariduse kui ka teaduse tegevustoetuse rahadega. Teadus- ja arendusasutus planeerib oma nõ karbiraha lähtuvalt tegevustoetusest. Ei ole plaanis lisada eraldi silte maja ehitamiseks ja õppetegevuseks.

Andmebaase ja laboreid rahastatakse aga eraldi.

Minister lisas, et finantsautonoomia tagamine on ülikoolide vaates nõrk, kuna sildistamist on liiga palju. Uue seadusega on plaanis need sildid ära võtta. See puudutab ka tegevustoetuse osakaalusid ja mõõdikuid. Minister nõustus, et mõõdikuid võiks täpsemalt sõnastada, kuid osakaalude fikseerimine võtab paindlikkuse. Näiteks Helsingi Ülikooli rahastuse osakaalud räägitakse läbi halduslepingutes. Kui panna osakaalud väga detailselt paika, siis hakkavad ka ülikoolid oma arenguprotsesse lähtuvalt sellest kujundama. Eelistus on luua seaduslik raamistik, mis annab teadus- ja arendusasutusele aina rohkem finantsautonoomiat. 90-ndatest pärinev poliitika, reformida teadus- ja arendussüsteemi rahastussüsteemi kaudu, ei ole täna enam õige. Tuleb usaldada süsteemi ennast.

Mario Kadastik sõnas, et sellisel juhul tuleks seadusesse tuua ka halduslepingud, mis võimaldab komponente läbi rääkida.

Kadastik juhtis tähelepanu ka ülemineku sätetele. Näiteks Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituut ei ole ainsana saanud infrastruktuuri toetust. Kui üleminekusättega muudetakse senise baastoetuse nimi, kuid summa jääb samaks, siis nõutakse teadusasutuselt lihtsalt sama raha eest rohkem.

Tõnis Lukas küsis, kus asub eelnõus kokkulepe, mille alusel läheb baasfinantseerimise raha era teadus- ja arendusasutustele Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi (MKM) eelarvest.

Lukas viitas eelnõus olevale rahvusteaduste loetelule ning küsis, kuidas see tekkis ning kas eelnõus toodud loetelu on avatud.

Kristina Kallas vastas, et kokkulepe era teadus- ja arendusasutuste rahastamiseks on eelnõus õiguslikult formuleeritud.

Renno Veinthal selgitas, et rahvusteadus katab Eesti ajalugu, folkloristikat, keeleteadust, kunstiteadust (sh muusika- ja teatriteadus), kirjandusteadust ja teisi teaduseid, mille uurimistulemustel on otsene mõju eestlaste enesemääratlusele.

Mariann Saaliste lisas, et rahvusteaduste definitsioon on samas sõnastuses ka kehtiva teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse alusel antud baasfinantseerimise määruses. HTM soovis seda definitsiooni eelnõu varasemas versioonis muuta, kuid lähtus kultuurikomisjoni ettepanekust definitsiooni mitte muuta.

Liina Kersna toetas TAIKSI regulatsioonide vähendamist ning tundis huvi, kas on viidud läbi analüüs, kui palju eelnõuga vähendame regulatsioone teaduse valdkonnas.

Kersna küsis, kas ülikoolide autonoomia teema leidis lahenduse ning milline see lahendus on eelnõus.

Kristina Kallas vastas, et autonoomia teema leidis lahenduse. Eelnõust on välja võetud HTM-i õigus reguleerida tegevustoetuse kasutamist. HTM saab reguleerida vaid sihttoetusi. Minister selgitas, et regulatsioonide küllus tuleb üle vaadata ka rakendussätetes. Teadlaste murekoht on, et teaduse 1 protsendi rahastamise kokkuleppel sisenesid sinna ka teised ministriumid ning raha taotlemine muutus palju bürookraatlikumaks. Igal ministriumil on oma reglement, kuidas teadusraha taotleda. Ministri sõnul on käimas töö ka rakendussätete tasandil, et projektide kirjutamine ning teadusraha taotlemine toimuks ühesuguste reeglite alusel.

Margit Sutrop sõnas, et eelnõu paragrahv 10 nimetab Eesti Teadusagentuuri (ETAG) rakendusüksuseks. Sutrop küsis, miks ei saa ETAG-i nimetada oma nimega.

Sutrop lisas, et ETAG on HTM-i sihtasutus, kes jagab uurimistoetusi ning nõustab teisi ministriume. Samas ei ole teadusraha jagamise standardeid ning iga ministrium saab jätkuvalt tegutseda oma vaba tahte järgi, mis teeb teadlaste jaoks kogu maastiku ebaselgeks. Sutrop küsis, millised võimalused võiksid olla probleemi lahendamiseks, kuna eelnõu seda ei lahenda.

Kristina Kallas sõnas, et küsija tõstatab teema, mis oli TAIKS-i eelnõu ettevalmistamisel üks tõsisemaid vaidlusi. Ministri sõnul oli soov, et HTM-ile tekiks võimalus reguleerida teaduse rahastamisel nii teaduse kvaliteediküsimusi kui ka teaduseetikat. Teised ministriumid aga tunnevad, et HTM-il ei ole põhiseaduslikku õigust sekkuda teiste ministriuumide haldusalasse. Kompromissina lepiti kokku, et selle kohustuse võtab Riigikantselei, kes tegelikult ei soovi välja arendada paralleelset teadussüsteemi kompetentsi, mis ei ole ka mõistlik. Minister sõnas, et Riigikogu saab selle konflikti lahendada eelnõu menetluse käigus, kuna ministriumid omavahel seda lahendada ei saa. Ministri sõnul peab HTM vastutama teaduse kvaliteedi eest, sh on HTM-il õigus sekkuda ka teiste ministriuumide teadusrahade jagamise põhimõttesse, e kvaliteedikriteeriumidesse.

Kirke Treial selgitas, miks kasutatakse eelnõus nimetust rakendusüksus. Tegemist on Justiitsministriumi soovitusel. Nende seisukoht on, et seadustes ei nimetata konkreetseid asutusi nimeliselt, kuna nimed võivad muutuda. Treial lisas, et eelnõu seletuskirjas on välja toodud, et peetakse silmas ETAG-i.

Margit Sutrop küsis rahvusteaduste baasfinantseerimise kohta (eelnõu § 21 lg 8). Sutrop soovis teada, kas „vastutava ministriumi eelarvest“ tähendab vaid HTM-i või mõeldakse selle all ka MKM-i.

Mariann Saaliste kinnitas, et rahvusteaduste baasfinantseerimine läheb tõesti vaid HTM-i eelarvest. Saaliste juhtis tähelepanu muudatusele, mille alusel on võimalik rahvusteaduste baasfinantseerimise protsenti suurendada. Kui TAKS-is oli fikseeritud 5 protsenti, siis eelnõus on kasutatud sõnastust „vähemalt 5 protsenti“, mis võimaldab protsenti ka suurendada. Sõnastus kindlustab rahvusteaduste rahastamise mahu säilimise endises mahus.

Helle-Moonika Helme viitas üldisele kokkuhoiupoliitikale ning küsis, kui palju luuakse eelnõuga uusi struktuure ning kui sõltumatu saab olema teadus- ja innovatsiooniprotsess. Helme avaldas arvamust, et teadlased tahavad teha teadust ning soovivad selleks raha. Kui nad hakkavad juhinduma etteantud raha jagamise suunistest, hakkavad nad vaatama ideoloogiliste suuniste poole ning vastavalt sellele tegema ka teadust.

Kristina Kallas vastas, et eelnõuga ei looda uusi struktuure, vaid korrastatakse tänane segadus, e vähendatakse komisjonide hulka. Teadus- ja Arendusnõukogu (TAN) on peaministrile nõuandev kogu, kuhu tuuakse juurde innovatsiooni osa. Kahe ministri juures oleva komisjoni asemele luuakse üks komisjon. Ainukesena luuakse uue teaduse- ja eetikakomitee, mille tööd hakkab rakendama ETAG. Täna riiklikku komiteed ei ole ning seda funktsiooni täidab Tartu Ülikooli teaduseetika komitee.

Minister selgitas, et teadlaste eetikapõhimõtete sõltumatuse pärast muretsema ei pea. Eelnõu üldsätetes on väga selgelt välja toodud ka teadus- ja arendusasutuste definitsioon. Teadusasutuste sõltumatus on tagatud erinevat moodi. Baasfinantseerimine muutub teadus- ja arendusasutuste tegevustoetuseks ning taotleda saab riiklikke uurimistoetusi, mida rahastatakse teadlaskonna enda kriteeriumide alusel. Riik suunab vaid sihttoetusi, e seda, mida rahastatakse riikliku tellimuse alusel.

Minister selgitas, et uue seadusega suureneb riigi teadussüsteemi finantssõltumatus, mitte ei vähene.

Margit Sutrop küsis, kust on tulnud teadlase mõiste kontseptsioon - eelnõu § 3 lõikes 2. Sutrop avaldas arvamust, et § 2 lõikes 6 toodud definitsioonis tuleks nimetada ümber „teadmussiire“. Teadmussiire on igasugune koostöö, mida tehakse selleks, et erinevad osapooled saaksid kokku ning teadusasutuses loodud teadmine jõuaks ka rahvani.

Kairi Värvi sõnul lepiti kõikide mõistete osas kokku, et juhul kui on olemas rahvusvaheline definitsioon, siis kasutatakse pigem seda. Teadlase definitsioon oli üks keerukamaid, mis pärineb Frascati käsiraamatust. Käsiraamat ei defineeri teadlast läbi hariduse või kraadi, mistõttu on tegemist laiema definitsiooniga.

Mariann Saaliste selgitas, et teadmussiirde definitsioon pärineb riigiabi reeglistikust, kus seda laialdaselt kasutatakse.

Margit Sutrop tegi ettepaneku teadmussiirde mõiste siiski üle vaadata, kuna olemasolevast ei ole võimalik saada aru.

Liina Kersna küsis, kas eelnõu aitab kuidagi jõuda selgusele ning defineerida, kui palju raha suunatakse teadusesse.

Kristina Kallas sõnas, et vaatamata kahele valitsuskabineti otsusele ei ole Rahandusministeerium tulnud välja ettepanekuga, kuidas mõõta teadusraha. Seaduseelnõu seda teemat ei käsitle.

Kairi Värvi sõnul ei võimalda töös olev riigieelarve infosüsteem märgistada eraldi teadus- ja arendustegevuse kulusid. Rahandusministeerium viib hetkel läbi täiendavat analüüsi, kuidas eraldi märgistada teaduse kulusid. Analüüsi valmimise tähtaeg on veebruaris.

Margit Sutrop küsis, kuidas toimub teaduseetika komitee enda rahastamine.

Sutrop juhtis tähelepanu, et Justiitsministeeriumi algatusel on tekkinud soov võtta ETAG-ilt osa autonoomiast ning grantide tingimuste määramine, nimelt uurimistoetuste taotlemise ja taotluste hindamine läheb HTM-ile. Sutrop küsis, kuidas on see kirjeldatud eelnõus ning kas säilib ETAG-i hindamiskomisjoni autonoomia.

Kristina Kallas selgitas, et seaduse tegemise protsessis tuli nii Rahandus- kui ka Justiitsministeeriumist sõnastus, et põhiseaduse kohaselt ei ole võimalik riigielus oluliste

küsimuste üle otsustamist delegeerida eraõiguslikule sihtasutusele. Senine protseduur, kus ETAG-i juhataja allkirjaga määratakse, kellel on õigus kandideerida uurimistoetustele, ei ole Eesti Põhiseaduse mõttes õiguspärane. Peab olema kas seaduse tasandi regulatsioon või siis delegatsioon ministri määruse tasandile.

Kairi Värv selgitas teaduseetika komitee rahastamist. Positiivselt evalveeritud teadus- ja arendusasutustele ei osutata tasulisi teenuseid, vaid see tuleb HTMi eelarvest. Tasulisi teenuseid on võimalik osutada väljaspool evalveeritud teadusasutuste ja kõrgkoolide ringi. Teaduseetika komitee moodustamise eesmärk on luua keskne komitee, kelle poole saavad pöörduda kõik, kellel on vaja uuringu eetilist hindamist.

Margit Sutrop küsis, kas alakomiteede rahastamine jääb endiselt teadusasutuste ülesandeks.

Kairi Värv vastas, et keskse komitee loomine peaks võtma vajaduse pidada üleval asutuste enda eetikakomiteesid. Kui asutus leiab, et selleks on vajadus, siis jääb komitee rahastamine asutuse vastutada.

Heljo Pikhof tegi ettepaneku võtta eelnõu täiskogu päevakorda 12. veebruaril, eelnõu esimene lugemine lõpetada ning määrata juhtivkomisjoni esindajaks Margit Sutrop.

Seadusest tulenevalt on muudatusettepanekute tähtaeg 10 tööpäeva.

Otsustati:

3.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 12.02.2025 (konsensus: Vadim Belobrovstsev, Helle-Moonika Helme, Mario Kadastik, Liina Kersna, Tõnis Lukas, Heljo Pikhof, Margit Sutrop, Kadri Tali, Tanel Tein).

3.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (konsensus: Vadim Belobrovstsev, Helle-Moonika Helme, Mario Kadastik, Liina Kersna, Tõnis Lukas, Heljo Pikhof, Margit Sutrop, Kadri Tali, Tanel Tein).

3.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks Margit Sutrop (konsensus: Vadim Belobrovstsev, Helle-Moonika Helme, Mario Kadastik, Liina Kersna, Tõnis Lukas, Heljo Pikhof, Margit Sutrop, Kadri Tali, Tanel Tein).

4. Kollektiivne pöördumine "Tasuta kõrghariduse säilitamine"

Heljo Pikhof avas päevakorrapunkti ning andis pöördumise tutvustamiseks sõna üliõpilaste esindajale.

Katariina Järve tutvustas [kollektiivset pöördumist](#), mille esitamise ajendiks on mure üliõpilaste toimetuleku pärast.

Järve lisas, et kärpeplaanid seavad ohtu kõiki üliõpilasi võrdselt kohtleva tava, e tasuta kõrghariduse.

Eesti tudengkond teeb ettepaneku jätkata riiklikult rahastatud eestikeelse kõrgharidusega, et tagada kindel tulevik targa rahva ning eduka riigi näol.

Lennart Mathias Männik lisas, et tudengid ootavad ka kõrgharidusseaduse ning õppetoetuste ja õppelaenu seaduse muutmise seaduse eelnõu. Õppelaenureform on tudengkonna jaoks väga oluline pakett õppetoetuste süsteemist.

Kristina Kallas sõnas, et õppelaenu summa suurendamine, tagasimakseperioodi pikendamine, intressi alla toomine ja käenduste mahavõtmine teeb õppelaenu oluliselt atraktiivsemaks. Täna teeb muret, et üliõpilased kasutavad õppelaenu oma õpingute rahastamiseks vähesel määral, kuna õppelaen ei ole hetkel oma tingimustelt soodne. Plaanis on sätestada õigus küsida õppeteenustasu doktoriõppes õppivatelt kolmandate riikide

kodanikelt. Lisaks on ülikoolil võimalik küsida tasu ka lühendatud verisoonis, e ühe-aastaste magistriõppekavade eest. Minister lisas, et nimetatud muudatused ei lahenda kõrghariduse rahastuse küsimust, vaid loovad ülikoolidele paindlikkuse loomaks atraktiivseid õppekavu. Minister sõnas, et saab üliõpilaste murest aru. Sisuliselt opereeritakse kõrghariduse rahastamisel kolmes erinevas turusituatsioonis. Põhjamaadel on tasuta kõrghariduse õpe ning helde riiklik õppetoetuste süsteem. Ida-Euroopa süsteemi kohaselt ühed maksavad ja teised mitte ning süsteemil on palju puudujääke. Eesti on sellest süsteemist väljunud, kuna see tekitas sotsiaal-majanduslikku ebavõrdsust ning viis alla kõrghariduse kvaliteeti. Hollandi süsteem on väga edukas ning tugevalt rahvusvahelistunud kõrghariduse süsteem. Inglise keele osakaal on märkimisväärne ning kõikidelt õppuritelt küsitakse 10-protsendilist omaosalust kõikidel õppeainetel. Minister lisas, et Hollandis on palju Eesti üliõpilasi, kes maksavad igal aastal osaluse isiklikust rahast. Seega ei ole küsimus ainult tasuta või tasulises kõrghariduses, vaid ka kõrghariduse atraktiivsuses, sisus ja kvaliteedis. Täna on edasi liikumise variantideks kas Põhjamaade või Hollandi süsteem.

Heljo Pikhof küsis ministri seisukohta ülikoolide administreerimistasu kohta.

Kristina Kallas selgitas, et suured ülikoolid toetavad mingis mahus administreerimis-, e õppimistasu. Ministri sõnul on mure väikeste ülikoolidega, kellel on õppimistasu keeruline saada. Ülikoolide administreerimistasu ettepanek läks päevakorrast maha koalitsiooniläbirääkimistel.

Liina Kersna küsis, kas pangad on õppelaenu tingimuste leevendamise taga.

Kristina Kallas vastas, et eelnõu väljatöötamiskavatsus ongi veninud seetõttu, et pankadega on pikalt läbirääkimisi peetud nii intressimäära, käenduse kui ka muudel õppelaenuga seotud teemadel. Täna on jõutud pankadega kokkuleppele.

Kristi Raudmäe lisas, et lähtekohaks on võetud ühe panga pakkumine, milleks on kommertsintress suurusega 1,2 protsenti. Raudmäe lisas, et pangad vaatavad ettepanekuid komplektis. Ministeeriumi üks ettepanek on kaotada käendaja nõue. Kui riik vaatab omalt poolt üle käendaja nõuded, siis on ka pangad valmis intressiga alla tulema. Pangad eeldavad, et õppelaenukoode ei peaks olema niivõrd tehniline ning personaalseid läbirääkimisi nõudev, vaid lihtsustatum ja automatiseeritum.

Kristina Kallas lisas, et Rahandusministeeriumile teeb muret, et vastutus laenuvõlglaste osas langeb lõpuks riigile. Minister sõnas, et võlglaste summa ei ole siiski suur, arvestades positiivsena ka tekkivat madalamat intressi.

Tõnis Lukase sõnul peaks riigi jaoks olema põhiteema, et noored seoksid ennast Eestiga.

Selleks, et eestikeelne kõrgharidus saaks üldse püsida, on vaja eelnevalt Eesti õppeasutustes lõpetanud noori. Võõrsilt tulnutega ei ole võimalik eestikeelset kõrgharidust hoida.

Lukas sõnas, et seaduse jõudu mitte omav koalitsioonileping on ainukene kõrghariduse õppemaksu käsitlev dokument. Lukas küsis, kas keegi tegeleb hetkel tasulise kõrghariduse plaaniga.

Kristina Kallas vastas, et tänane poliitiline kokkulepe on sõnastatud koalitsioonilepingus. Tasuta kõrghariduse andmine tänases mahus jätkub, kuid otsitakse täiendavaid võimalusi, et laiendada tasu eest kõrgharidusõpet. Eesti 2035 haridusstrateegias ja ka Eesti strateegias on eesmärk suurendada kõrgharidusega inimeste osakaalu. See tähendab, et tuleb senisest rohkem inimesi võtta vastu kõrgharidusõppesse.

Kõrghariduse rahastamine näitab, et alates 2027. eelarveaastast on puudu u 30 miljonit igal järgneval aastal selleks, et hoida kõrghariduse rahastust 1,1 protsendi juures SKP-st.

Püsivalt 30 miljoni summa täiendav toomine kõrgharidusse ongi arutelu koht. Kõrghariduse

rahastuse töörühm, kuhu kuuluvad kõikide ülikoolide ja tööandjate esindajad, tegeleb kõikide olemasolevate rahastamise versioonide analüüsiga. Seni, kui ei ole uut lahendust, kehtib tänane kokkulepe, e eestikeelne kõrgharidus on tasuta.

Katariina Järve sõnas, et üliõpilaskonna soov oli ennetavalt tõstatada tasuta kõrghariduse teema arutelu ning jagada tudengite vaadet. Tudengite arvamuse kohaselt on ohtlik rääkida ainult erarahal põhinevast õppemaksust.

Margit Sutrop sõnas, et õppelaenu teemaga liigutakse edasi, mis tagab rohkemate tudengite võimaluse pühenduda õppimisele. See on igati hea ka kõrghariduse kvaliteedile.

Sutrop küsis, kui suur on summa mida peab riik käendaja asemel tagama ning kas Rahandusministeerium on valmis leidma selle raha. Lisaks soovis Sutrop teada, kas Eesti kodanik saab õppelaenu võtta ka välismaal õppimiseks.

Sutrop lisas, et kõrghariduse finantseerimise probleem on jätkuvalt lahendamata ning sellega tuleb edasi tegeleda. Jätkuvalt on lahendamata, kuidas saab Eesti tööturg vajalikul arvul spetsialiste. Eriti kohtades, kus nendest puudu on.

Sutrop küsis, kas õppelaenuprotsessiga on plaanis edasi minna ning vaadata, kus saavad tulla appi tööandjad ning kus ja kuidas saab riik teatud laene kustutada. Sutrop tõi näiteks, et õpetajakoolituses antakse stipendiume, kuid puudub garantii, et nad ka kooli tööle lähevad.

Kristina Kallas sõnas, et kui siduda stipendiumid konkreetsel töökohal töötamiseks, siis teevad üliõpilased valiku sellele erialale mitte õppima minna. Õpetajakoolitus on populaarne, kuna tingimused seal õppimiseks on soodsad. Kui panna ette piiravad tingimused, hakkavad üliõpilased minema teistele erialadele.

Kristi Raudmäe vastas, et Eesti üliõpilased saavad ka täna võtta laenu välismaal õppimiseks ning see süsteem jääb kehtima. Käendaja kaotamisega kasvavad riigi kohustused ning need arutelud kestavad hetkel. Ülikooli lõpetanud kodanik on üsna maksejõuline ning suurt ohtu õppelaenu tagamisel riigile ei teki.

Margit Sutrop küsis, milline on HTM prognoos õppelaenu võtjate kohta, kui tingimused lähevad paremaks.

Hemminki Otstavel vastas, et praegu võtab õppelaenu u 5 protsenti üliõpilastest. Hetkel on keeruline prognoosida, kui suureks võib kujuneda õppelaenu võtjate arv, kui tingimused paranevad. Õppelaenuvõlglaste osas on viimased neli aastat summad vähenenud ning tänaseks on summa suurus aastas 200 000. See julgustab kaaluma eraisikust käendaja nõude kaotamist. Pehmendava võimalusena on sisse toodud käenduse osalise kaotamise võimalus. Kui laenuvõtja puhul on näha riskitegureid, siis on võimalus jätta alles käendaja nõue.

Helle-Moonika Helme viitas kõrgharidusega inimeste protsendi suurendamisele aastaks 2035. Helme sõnul tuleb siiski tagada ka kvaliteet. Lisaks tekib küsimus, kust kõik need inimesed võetakse.

Helme sõnul lähevad arstitudengid välismaale tööle, kuna neil ei ole Eestis töökohta. Kui riik vajab spetsialiste, siis tuleb kõigepealt defineerida vajadus ning vastavalt sellele määrata ka rahastus.

Heljo Pikhof tänas osalejaid arutelu eest.

5. Kõrgharidusseaduse ning õppetöetuste ja õppelaenu seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse tutvustamine

Istungi aja lõppemise tõttu tutvustavad HTM-i esindajad väljatöötamiskavatsust järgmisel tööpäeval.

6. Info ja muud küsimused

Istungi aja lõppemise tõttu päevakorrapunkti ei arutatud.

(allkirjastatud digitaalselt)
Heljo Pikhof
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Merje Noorlind
protokollija